

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Херсонський державний університет

Факультет біології, географії та екології

Кафедра географії та екології

**УПРОВАДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДО
НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ГЕОГРАФІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 05-214М групи

Спеціальності: 014 Середня освіта

Спеціалізації: 014.07 Географія

Освітньо-професійної програми

«Середня освіта (Географія)»

Єфременко Марія Андріївна

Керівник: д.геогр.н., проф. Мальчикова Д.С.

Рецензент: завідувачка кафедри географії,

екології і методики навчання Університету

Григорія Сковороди в Переяславі, кандидат

географічних наук, доцент Воловик Л.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Освіта для сталого розвитку в Україні і світі: сучасні тенденції і проблеми	6
1.1. Зміст і основні завдання освіти для сталого розвитку	6
1.2. Готовність освітніх систем світу та України до впровадження проблематики сталого розвитку	9
РОЗДІЛ 2. Наскрізнi змістовні лінії та ресурси впровадження тематики стаого розвитку в навчальні програми та освітній процес з географії	11
2.1. Реалізація тематики сталого розвитку у сучасному змісті навчальних програм шкільних курсів географії	12
2.2 Сучасні онлайн-ресурси і візуалзації з питань сталого розвитку в освітньому процесі з географії	14
РОЗДІЛ 3. Напрями і підходи упровадження проблематики сталого розвитку в освітній процес з географії	16
3.1. Ключові зміни, інструменти та діяльнісні аспекти в освітньому процесі під час впровадження сталого розвитку	
3.2. Методичних підходи побудови взаємодії у освітньому процесі і позанавчальних активностях з проблематики сталого розвитку	
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

Актуальність роботи. Освіта для сталого розвитку дає учням будь-якого віку знання, навички, цінності та свободу волі для вирішення взаємопов'язаних глобальних проблем, включаючи зміну клімату, втрату біорізноманіття, нераціональне використання ресурсів і нерівність. Це дає змогу приймати обґрунтовані рішення та вживати індивідуальних і колективних дій, щоб змінити суспільство та піклуватися про планету. Географічна освіта дозволяє зрозуміти концепцію сталого розвитку, оскільки географія має давню традицію досліджувати просторові аспекти взаємодії людини та навколишнього середовища, усі виміри просторового різноманіття природи і суспільства [16].

У зростанні публічного іміджу географії важливе значення мають сьогодні геопросторові технології як основа великого бізнесу з багатьма досягненнями, що сприяють економічному розвитку, зростанню та плануванню [17]. Але також варто пам'ятати, що географія має потужний потенціал для висвітлення проблематики сталого розвитку, що теж може підвищувати її роль у суспільстві. Географічна наука та освіта має чітко визначений статус у розробці міждисциплінарних відповідей на глобальні проблеми людства (реагування на зміни клімату, збіднення природних ландшафтів і біорізноманіття тощо) [8]. На жаль, в рамках шкільних курсів географії проблематика сталого розвитку розглядається недостатньо.

Сучасна молодь росте у світі, який сильно відрізняється від того, у якому ми жили. Війна, екологічні, економічні, технологічні та соціально-політичні зміни створюватимуть нові вимоги, а також нові можливості. Яку роль може зіграти освіта для сталого розвитку, щоб допомогти учням підготуватися до викликів? Як трансформувати освітній процес і методичні підходи навчання, реалізувати потенціал шкільних курсів географії для виконання цілей освіти ля сталого розвитку?

Мета кваліфікаційної роботи – розробити методичні підходи упровадження проблематики сталого розвитку до навчальних програм і освітнього процесу з географії закладів загальної середньої освіти.

Завдання дослідження:

- 1) характеризувати сучасні тенденції і проблеми впровадження освіти для сталого розвитку в Україні і світі;
- 2) проаналізувати наскрізні змістовні лінії та ресурси впровадження тематики стаого розвитку в навчальні програми та освітній процес з географії;
- 3) запропонувати методичні підходи упровадження проблематики сталого розвитку в освітній процес з географії в позанавчальні активності.

Об'єктом дослідження є освітні ресурси і шляхи упровадження проблематики сталого розвитку до навчальних програм і освітнього процесу з географії в закладах загальної середньої освіти.

Предметом дослідження – методи і підходи упровадження проблематики сталого розвитку до навчальних програм і освітнього процесу з географії.

Методи дослідження. У дипломній роботі використовувалися як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи. Аналіз різноманітних джерел інформації надав можливість узагальнити сучасний український та світовий науково-педагогічний доробок. Це сприяло визначенню ролі, значення, навчальних функцій тематики сталого розвитку у сучасному дискурсі глобальних проблем людства і навчанні географії. Також застосовано метод спостереження та вивчення провідного педагогічного досвіду. Дослідження реалізувалося через поєднання методів і підходів: аналізу і синтезу, опису, порівняння, адаптації навчального матеріалу тощо.

Практичне значення отриманих результатів міститься у тому, що розроблені методичні матеріали можуть бути використані під час

впровадження тематики сталого розвитку до окремих тем шкільного курсу географії або для забезпечення викладання окремого факультативного курсу. Основні положення й висновки даного дослідження можуть бути використані при формуванні навчально-методичного забезпечення освіти для сталого розвитку в закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів роботи. Результати роботи апробовані через публікацію статті у електронному альманасі Херсонського державного університету «Магістерські студії ХХІІІ» (Херсон, 2023 р.)

Структура роботи: Робота складається із вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел із 34 найменування.

РОЗДІЛ 1

ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ І СВІТІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ

1.1. Зміст і основні завдання освіти для сталого розвитку.

Освіта для сталого розвитку (ОСР) є процесом навчання впродовж життя та невід’ємною частиною якісної освіти. Вона покращує когнітивні, соціально-емоційні та поведінкові аспекти навчання та охоплює зміст та результати навчання, педагогіку та саме навчальне середовище. На глобальному рівні розвитком і трансформацією освіти, в тому числі освіти з питань сталого розвитку займається спеціалізована організація ООН – ЮНЕСКО. ЮНЕСКО підтримує країни у розвитку та розширенні освітніх заходів, які зосереджуються на таких питаннях сталого розвитку, як зміна клімату, біорізноманіття, зменшення ризику лих, вода, океани, стійка урбанізація та сталий спосіб життя через ОСР. ЮНЕСКО лідирує та виступає за ОСР у всьому світі, надає рекомендації та стандарти [33].

ОСР започатковано для вирішення зростаючих проблем сталого розвитку. Десятиліття освіти ООН для сталого розвитку (2005–2014 рр.) започаткувало глобальний рух за переорієнтацію освіти на вирішення проблем сталого розвитку. Цей напрям освітньої діяльності використовує інноваційну педагогіку, орієнтовану на дії, щоб дати можливість учням розвивати знання та обізнаність, а також вживати заходів для перетворення суспільства на більш стале. На основі Десятиліття ООН з ОУР (2005-2014 рр.) та Глобальної програми дій з ОСР (2015-2019 рр.) на 206-й сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО, 40-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО та 74-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було прийнято нову рамкову програму – «Освіта для сталого розвитку на період до 2030 року» [27]. ОСР до 2030 року ґрунтується на Глобальній програмі дій, яка спрямована на переорієнтацію та зміцнення освіти і

навчання з метою сприяння всім видам діяльності, що сприяють сталому розвитку. Вона робить більший акцент на центральному внеску освіти у досягнення Цілей сталого розвитку. ОСР до 2030 року безпосередньо сприяє досягненню ЦСР 4 щодо якісної та інклюзивної освіти, зокрема завдання 4.7, а також усіх інших ЦСР, які передбачають надання відповідної освіти, що ставить відповідальність за майбутнє в центр уваги.

Освіта для сталого розвитку базується на фундаментальному припущенні, що людство має радикально змінити сучасний хід економічного, екологічного і соціального розвитку для забезпечення здорового та якісного життя нинішніх та майбутніх поколінь. Відповідно, ключова мета освіти для сталого розвитку – формування мислення, орієнтованого на стале майбутнє та відповідні смисложиттєві цінності і пріоритети [29].

Складовими змісту ОСР визнаються [33]: збереження різноманіття: культурного, соціального та біологічного; якість життя та соціальна справедливість і рівноправ'я; взаємозв'язок суспільства, економіки та довкілля; усвідомлення відповідальності перед майбутніми поколіннями; громадянська відповідальність; орієнтація на потреби та права майбутніх поколінь на якісне життя.

Сьогодні головним тематичним фокусом ОСР є освіта щодо зміни клімату [33], оскільки вона допомагає людям зрозуміти та подолати наслідки кліматичної кризи, надаючи їм знання, навички, цінності та ставлення, необхідні для того, щоб діяти як агенти змін. Важливість освіти та навчання для боротьби зі зміною клімату визнається в Рамковій конвенції ООН про зміну клімату, Паризькій угоді та пов'язаному з ними порядку денному «Дії щодо розширення можливостей щодо клімату», які закликають уряди навчати, розширювати можливості та залучати всіх зацікавлених сторін і основні групи до політики і дії, пов'язані зі зміною клімату. Через свою програму ОСР ЮНЕСКО працює над тим, щоб

зробити освіту більш центральною та помітною частиною міжнародної реакції на зміну клімату.

ОСР у числі основних завдань має на меті досягти результатів навчання, включатимуть такі ключові компетенції, як:

- критичне та систематичне мислення;
- вміння сильного прийняття рішень та прийняття відповідальності за теперішні та майбутні покоління
- переосмислення навчального середовища, фізичного та віртуального.

Виховні принципи, що визначають сутність освіти для сталого розвитку, включають [2]: можливість учнями висловлювати та відстоювати власну точку зору, мислити критично, вчитися працювати у команді, домовлятися та поважати демократичні рішення, бути толерантними та відповідальними, бути відкритими для навчання та самонавчання, вміти приймати самостійні рішення у власному повсякденному житті.

Розбудова спроможності освітян у сфері реалізації ОСР та підтримка відповідної освітньої політики на міжнародному, регіональному, національному та місцевому рівнях сприяє прогресивним змінам у освітній системі, а молодь та місцеві громади, які взаємодіють із навчальними закладами, стають ключовими дійовими особами у просуванні сталого розвитку.

1.2. Готовність освітніх систем світу та України до впровадження проблематики сталого розвитку.

Передумовою виникнення освіти для сталого розвитку була екологічна освіта [2]. Зараз освіта для сталого розвитку охоплює всі сфери діяльності людини і уособлює значно ширше коло понять, ніж екологічна освіта.

Досвід впровадження ОСР у національні системи освіти [26, 28, 30] дає можливість виокремити деякі його аспекти. Здійснений у праці [14] огляд розвитку ОСР в світі засвідчує, що:

1) провідним фактором успіху впровадження ОСР в кожній державі є політична воля та підтримка з боку керівних органів країни;

2) значного успіху за період десятиліття ОСР вдалось досягнути у таких сферах як: інтегрування ОСР в національні освітні документи і освітню політику, інтегрування в навчальні плани на рівнях початкової та загальної середньої освіти (проте часто в такому впровадженні найбільшу увагу приділяється природоохоронному контенту); підготовка навчально-методичного забезпечення з ОСР; створення мереж з ОСР;

3) не дивлячись на суттєвий прогрес з ОСР, не вдалось досягнути очікуваного засвоєння знань, навичок і цінностей сталого розвитку на всіх освітніх рівнях;

4) просування ОСР у неформальній та інформальній освіті здійснюється переважно недержавними громадськими організаціями;

5) важливими факторами у просуванні ОСР є відображення проблематики сталого розвитку в шкільних планах, підготовка педагогів для впровадження ОСР та розвиток ОСР у професійно-технічній фаховій освіті;

6) утвердилось визнання того, що ОСР є метою освіти, що потребує більш глибокої реалізації стратегії її впровадження, підготовки нових планів з ОСР, підтримки наукових досліджень з ОСР, а також проведення моніторингу стану ОСР в країнах;

7) пріоритетними сферами розвитку ОСР є впровадження загальноінституційних підходів у закладах освіти за рахунок реалізації шкільних планів з ОСР; розвиток ОСР у вищій педагогічній освіті; розвиток професійно-технічної освіти в контексті сталого розвитку; співпраця і мережевість з ОСР; організація наукових досліджень зі СР та ОСР, тощо.

В цілому, сталий розвиток визначено ключовим принципом усіх політик держав ЄС [25]. Вхідження України до європейського освітнього простору передбачає інтеграцію основних засад сталого розвитку у зміст освіти. Воробієнко П.П. [3], аналізуючи роль освіти в досягненні цілей сталого розвитку ООН, обґрунтовує, що вирішальну роль буде в цьому відігравати освіта. При цьому він наголошує, що система освіти України адекватно відреагувала на карколомні життєві виклики останніх років, забезпечивши доступ до освіти і під час пандемії, і під час воєнного стану для усіх категорій здобувачів. Отже, система освіти України готова до впровадження ОСР.

Україна має потужну підтримку щодо реалізації Порядку денного до 2030 року та прискорення досягнення Цілей сталого розвитку [1]. ПРООН підтримує національну платформу Цілей сталого розвитку, розширюючи можливості національного уряду в сфері моніторингу та звітності та допомагаючи органам місцевої влади втілювати їх, враховуючи рекомендації місії MAPS. ПРООН розробила три навчальні електронні курси про Цілі сталого розвитку для трьох цільових аудиторій: представників малого та середнього бізнесу, громадських активістів і державних службовців. Курси знаходяться у вільному доступі на провідних освітніх платформах України.

РОЗДІЛ 2

НАСКРІЗНІ ЗМІСТОВНІ ЛІНІЇ ТА РЕСУРСИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕМАТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ТА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС З ГЕОГРАФІЇ

2.1. Реалізація тематики сталого розвитку у сучасному змісті навчальних програм шкільних курсів географії.

Основними завданнями навчальних курсів базової середньої освіти з географії є реалізація усіх необхідних компетентнісно-орієнтованих складових, які дозволять засвоїти необхідні географічні знання учнями закладів загальної середньої освіти [13, 21].

Географія як навчальний предмет є світоглядною та базовою дисципліною, що надає широкі можливості для моделювання, прогнозування, дослідницької роботи та проектування [6, 10]. У навчальній програмі «Географія» для 6-9 класів закладів загальної середньої освіти [4] визначено, що «...шкільна географічна освіта є не тільки джерелом нових відомостей про Землю, а й основою для формування світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому». Програмою передбачено реалізацію наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток», метою якої є «...формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, щоб вони зберігали і захищали довкілля і усвідомлювали сталий розвиток, були готові брати участь у вирішенні питань довкілля і розвитку суспільства».

Відповідно [4, 19] і Державного стандарту базової середньої освіти [5] в контексті досягнення завдань ОСР, учнів різних класів орієнтують на формування низки взаємопов'язаних, логічних і послідовних компетентностей (рис. 2.1.)

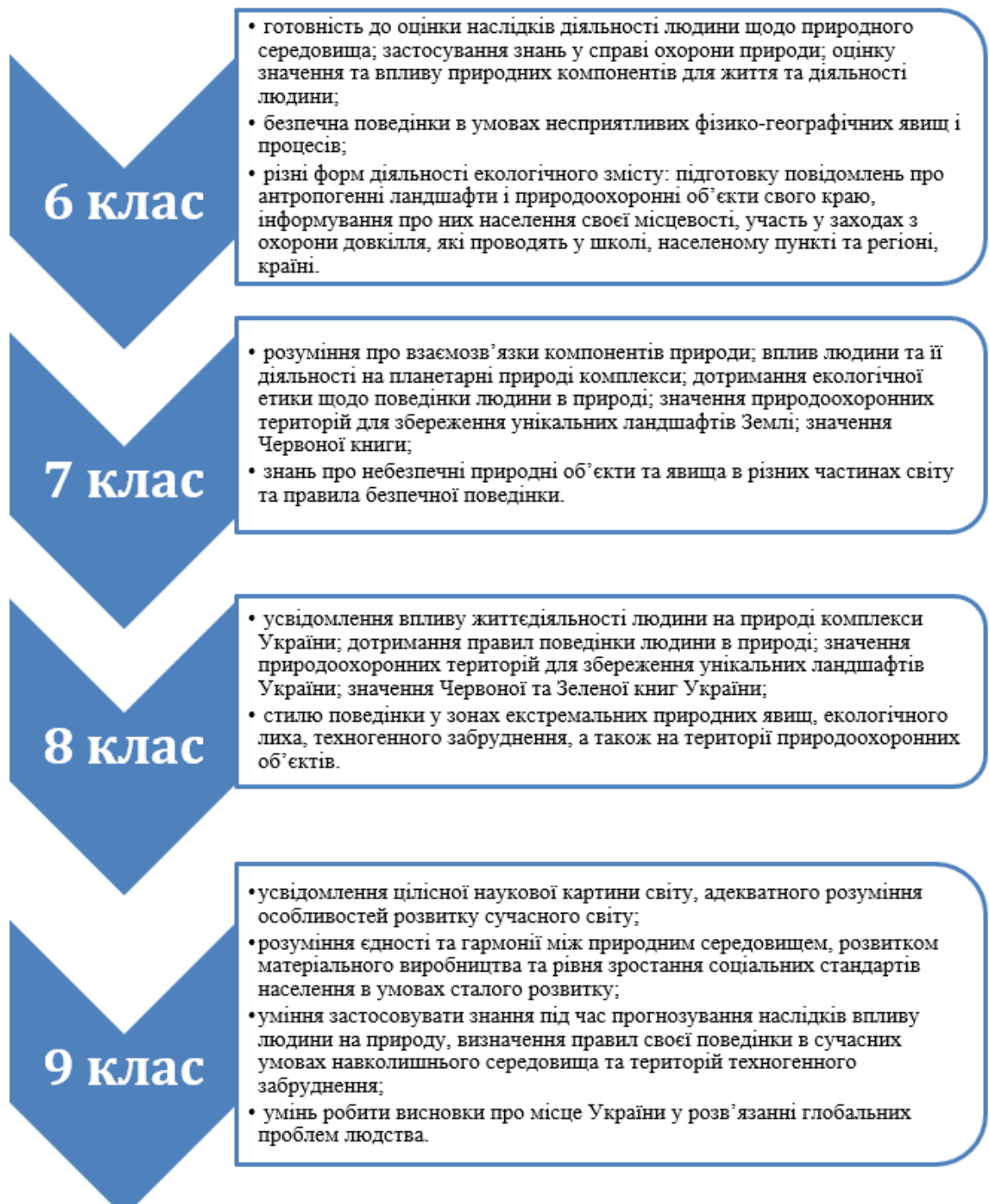

Рис. 2.1. Складові наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» для учнів 6-9 класів закладів загальної середньої освіти відповідно навчальної програми «Географія» (складено за даними [4])

Разом з тим, окремі складові компетентностей, що формують розуміння сталого розвитку, передбачені і в наскрізній змістовній лінії «Громадянська відповідальність» [4], якою передбачено «...формування

відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також важливість національної ініціативи; спирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави» (рис. 2.2.)

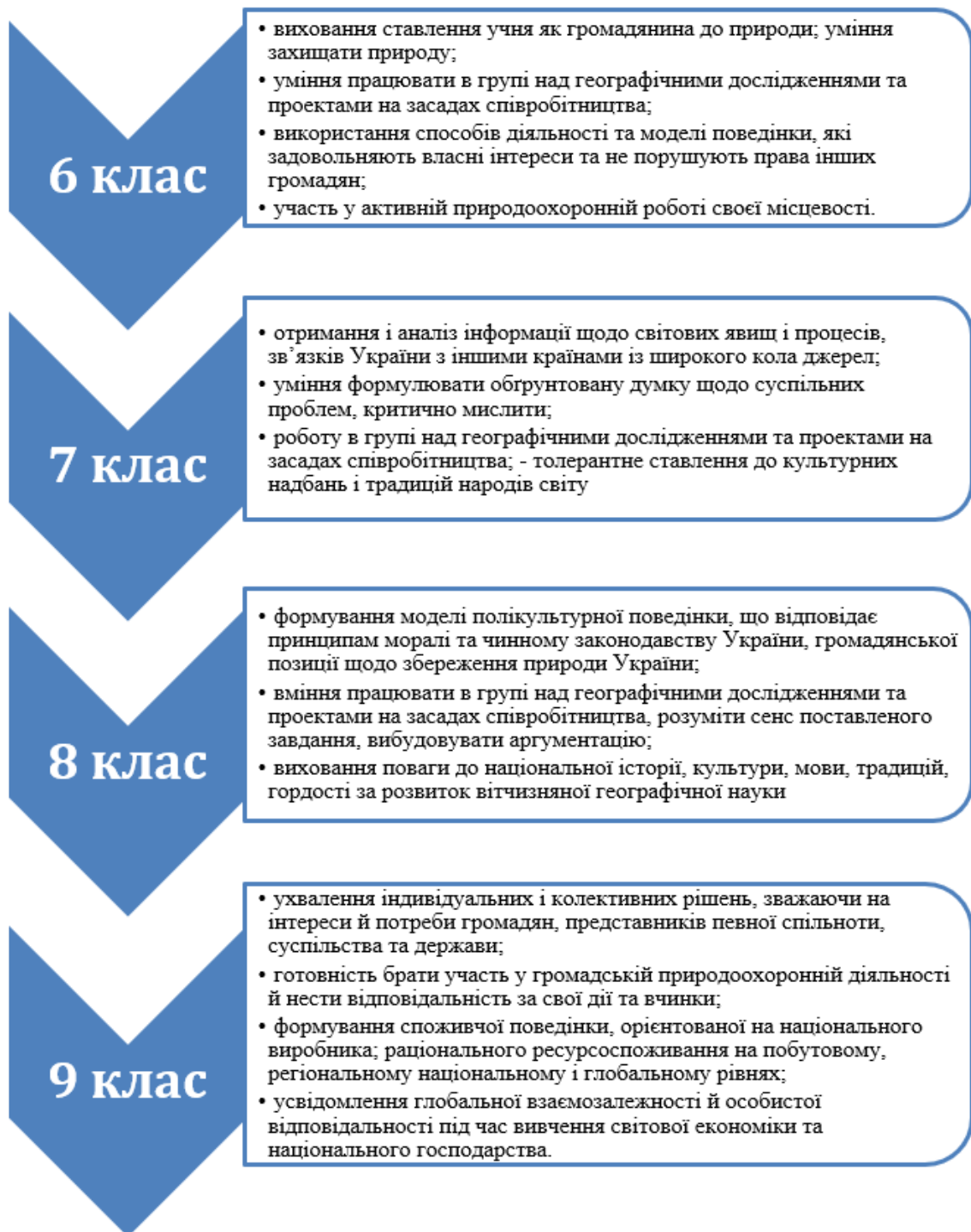

Рис. 2.2. Складові наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» для учнів 6-9 класів закладів загальної середньої освіти відповідно навчальної програми «Географія» (Складено за даними [4])

При викладанні курсів географії базовій середній школі вчитель повинен в першу чергу бути зорієнтованим на застосування активних методів навчання, новизну, перспективність та значущість матеріалу з точки зору поглиблення розуміння концепції сталого розвитку [11, 15, 23].

Звичайно, найбільше потенціалу щодо поєднання навчального матеріалу з географії з цілями і змістом ОСР має географія у 9 класі, зокрема в рамках тематичного розділу «Глобальні проблеми людства». В межах цього розділу передбачено вивчення таких тем [4]:

- Поняття про глобальні проблеми людства, причини їх виникнення.
- Проблема війни і миру. Проблема тероризму.
- Екологічна проблема.
- Сировинна й енергетична проблеми.
- Демографічна й продовольча проблеми.
- Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються.
- Взаємозв'язок глобальних проблем.
- Роль світової громадськості та міжнародних організацій у їх розв'язуванні.
- Сталий розвиток – стратегія людства на XXI століття.

В межах цих тем учень має змогу дискутувати щодо шляхів розв'язання глобальних проблем людства та їх проявів у своїй місцевості, пропонувати і обґрунтовувати можливі шляхи подолання глобальних проблем у своєму регіоні.

Зважаючи на особистісноорієнтований, проблемний і проєктний характер матеріалу в рамках реалізації наскрізних змістовних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток» і «Громадянська відповідальність», ефективним буде застосування STEM-компонентів та інтерактивних технологічних засобів, які стимулюють пізнавальний

інтерес учнів та розширюють світогляд під час виконання нестандартних, навчальних завдань, прикладного і дослідницького характеру. Як обґрунтовано у [18], завдяки STEM-методикам в шкільному курсі географії, відбувається зміна малоефективної та застарілої форми викладання географії на сучасний, більш цікавий і продуктивний рівень сприйняття та засвоєння знань учнями. STEM- засоби та методики навчання у шкільному курсі географії актуалізують практичну складову та поставлену проблему, над якою безпосередньо працюють учні. Для повноцінної реалізації STEM освітнього компонента у курсах географії середньої школи навчальний процес потрібно вибудовувати таким чином, щоб здобувачі проявили ініціативність, формували запитання, висували тези, творили, навчилися співставляти зміст, активно дебатували, таким чином набували сформовану, компетентнісну спроможність [12, 18].

2.2 Сучасні онлайн-ресурси і візуалізації з питань сталого розвитку в освітньому процесі з географії.

Вивчення питань впровадження проблематики сталого розвитку в рамках шкільних курсів географії суттєво різниться в національних системах освіти. У дослідженні [28] показано, що багато вчителів географії в Китаї мають достатні фахові і міждисциплінарні знання, можуть використовувати різні методи і засоби навчання в сфері ОСР, але успішність учнів є «задовільною» із суттєвими можливостями для покращення.

У дослідженні 2007 року [26] проаналізовано, як тематика сталого розвитку формулюється, реалізується та представлена в підручниках та деяких інших навчальних матеріалах з географії для учнів підліткового віку у Сполучених Штатах Америки. Тексти практично завжди обговорюють теми сталого розвитку об'єктивно. Оскільки на початку 2000-х років проблематика сталого розвитку була мало представлена в навчальних матеріалах для шкільних курсів, громадські та приватні групи

створили та розповсюдили матеріали, які підтверджують їх власне бачення.

Після світової кризи пандемії COVID19, коли карантинні обмеження суттєво підвищили значення онлайн-освіти та дистанційних технологій, потреба у використанні освітніх онлайн-ресурсів у поєднанні із традиційними підходами суттєво зросла.

В останнє десятиріччя в сфері висвітлення знань про сталий розвиток людства, цілі сталого розвитку, зявилося багато якісних за контентом та зручних за інтерфейсом користувача і цікавих за підходом подачі матеріалу онлайн ресурсів [31, 32, 34 тощо]. У здійснених раніше дослідженнях [9] нами охарактеризовано окремі онлайн-ресурси, що постійно оновлюються і дають змогу поглибити знання учнів у розумінні глобальних проблем людства, цілей сталого розвитку і прогресу, досягнутого за окремими цілями та показниками.

До числа найбільш корисних ресурсів можна віднести [9]:

1) Наш світ у даних (Our World in Data) [31] – мета якого полягає в просуванні ОСР через пояснення, як глобальні умови життя та навколишнє середовище на Землі змінюються. Цей ресурс зосереджено на збільшенні використання даних і доказів для досягнення прогресу в боротьбі з найбільшими проблемами світу.

2) Атлас цілей сталого розвитку 2023 [32] у форматі інтерактивної розповіді і візуалізації даних про 17 цілей сталого розвитку. Він висвітлює тенденції для вибраних цілей та показує прогрес. Атлас базується на базі даних Світового банку «Індикатори світового розвитку», а також на основі різноманітних відповідних джерел даних, включаючи міжнародні організації, науковців та інших дослідників у всьому світі.

3) Індикатори світового розвитку [34] – колекція показників розвитку Світового банку з офіційно визнаних міжнародних джерел. Представляє найновіші та найточніші доступні дані про глобальний

розвиток, а також зведення національних, регіональних та глобальних оцінок.

Для ефективного формування компетентностей в сфері сталого розвитку, ідеї та відповідні практичні навички повинні бути інтегровані в повсякденне життя як вчителя, так і учнів. Тому варто надавати більше уваги активним методам навчання і практичним завданням з використанням сучасних комунікаційних технологій і онлайн-ресурсів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ І ПІДХОДИ УПРОВАДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС З ГЕОГРАФІЇ

3.1. Ключові зміни, інструменти та діяльнісні аспекти в освітньому процесі під час впровадження сталого розвитку.

ОСР передбачає такі ключові зміни в освітньому процесі, які полягають для вчителів у створенні умов для активного засвоєння знань та набуття практичного досвіду, для учнів у переході до активного пошуку знань та їх практичного осмислення, для керівництва – у змінах навчального середовища і використанні ресурсів закладом, впровадження принципів сталості та демократизації управління на засадах партисипації.

Серед інструментів з впровадження ОСР головними визнають [2]:

- 1) діалог: організація взаємодії, взаєморозуміння і постійного діалогу між учасниками освітнього процесу;
- 2) навчання: розвиток нових компетентностей для заохочення практики сталості у різних сферах життя;
- 3) інформування: вільний доступ до інформації з питань сталого розвитку та стану навколишнього середовища;
- 4) маркетинг: зміни в поведінці кожної людини на користь сталості.

Для планування вчителем різних видів творчої, навчальної, проєктної діяльності на уроках географії з тематики сталого розвитку корисно звернутися до досвіду навчальних курсів, що пропонує WWF (<https://www.wwf.org.uk/>) – провідна світова екологічна благодійна організація, яка терміново вирішує основні причини, які спричиняють занепад біорізноманіття, і пропонує рішення, щоб майбутні покоління мали світ із процвітаючими середовищами існування та дикою природою.

Під час планування впровадження тематики сталого розвитку до шкільних курсів з географії чи моделювання окремих навчальних і позанавчальних активностей необхідно ураховувати 5 основних аспектів:

а) Освіта для сталого розвитку - це розвиток розуміння світу, в якому ми живемо, і здатності досліджувати проблеми навколишнього середовища та сталого розвитку як на місцевому, так і на глобальному рівні. Відповідно, варто стимулювати природне зацікавлення молоді та заохочення її до встановлення зв'язків та визнання відношень, тенденцій та зразків у нашому все більш складному світі.

б) Активне та спільне навчання. Освіта для сталого розвитку - це підхід до викладання та навчання, який розширює навчальну програму з географії, роблячи її більш привабливою та важливою для життя учнів. Використовуючи контексти реального життя, учні беруть на себе відповідальність за своє власне навчання та заохочуються ставити відповідні запитання для дослідження, досліджувати різні точки зору та критично та творчо думати про навколишній світ. Завдяки активному та спільному навчанню вони можуть розвивати ціннісні ознаки у всіх сферах їхнього життя, такі як робота з іншими, прийняття викликів та прояв лідерства.

в) Рух змін у бік стійких шкіл. Цілісний підхід до ОСР забезпечує стабільність не лише в рамках навчальної програми чи реалізації наскрізних ліній, а й у викладанні та навчанні, управлінні шкільним майном та зв'язках із широкою громадськістю. Це спільна, основна мета та спосіб як підтримки, так і покращення вдосконалення школи. Він об'єднує всіх, хто бере участь у школі, щоб визначити зміни, які вони хочуть бачити, встановити пріоритети, спланувати рішення та ввести їх у дію.

г) Розширення прав та можливостей молоді бути лідерами змін. Освіта для сталого розвитку - це надання можливості молодим людям зрозуміти світ, у якому вони живуть, і ту роль, яку вони можуть зіграти у формуванні майбутнього. Визначення стійкості центральним поняттям у шкільному житті надасть молодим людям справжні можливості зв'язатися з природою та брати активну участь у прийнятті рішень щодо

реальних питань, таких як зміни клімату та втрата біорізноманіття, а також вживати заходів для вирішення проблем. Їм пропонується вивчити та поставити під сумнів знання, на яких ґрунтуються рішення, та розглянути альтернативні можливості.

д) Рефлексія. Сьогоднішня молодь виросте у світі, який сильно відрізняється від того, у якому ми зараз живемо. Екологічні, економічні, технологічні та соціальні зміни створюватимуть нові вимоги, а також нові можливості. Яку роль педагога можуть зіграти, щоб допомогти учням підготуватися до викликів, які стоять перед нами?

3.2. Методичних підходи побудови взаємодії у освітньому процесі і позанавчальних активностях з проблематики сталого розвитку.

Нами було адаптовано низку методичних підходів побудови взаємодії з учнями, які вже готові для використання у освітньому процесі і позанавчальних активностях. Цей методичний матеріал представляє собою 5 міні курсів, які можна реалізувати кожен окремо протягом навчального заняття, або вбудовувати їх елементи в окремі теми шкільних курсів географії. Вони є зручними, якщо виникає необхідність їх модифікувати під індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку пізнавальних вмінь і навичок, тематичні розділи, вік дітей тощо.

Окремі питання та короткі завдання включені, щоб допомогти вчителю задуматися над власною педагогічною практикою, або як основою для професійного розвитку з колегами. Ці рефлексивні завдання можна виконати одноосібно, або у групі. Інші питання і завдання – для роботи з учнями і сприяння їх творчості, взаємодії, партнерству (табл. 3.1 – 3.5).

Таблиця 3.1

Курс 1. Освіта для сталого світу.

Назва модулю	Питання та короткі завдання для вчителя (саморефлексія)	Питання та короткі завдання для учнів (творча, навчальна, проєктна діяльність)
Модуль 1. Наша планета, своє майбутнє.	Які ключові проблеми стійкості ставлять ваші учні у класі? Які їх основні проблеми?	Що ви сподіваєтесь отримати від курсу? Складіть топ-5 ваших уявлень
Модуль 2: Що таке сталий розвиток? (роздуми на матеріалах «Репортажу про нашу живу планету».	Як можна заохотити учнів досліджувати результати звіту "Жива планета" на захоплюючий та змістовний спосіб?	Що означає для вас стійкий розвиток? Думаючи про три аспекти сталого розвитку (соціальний прогрес, економічний розвиток та довкілля), які ключові питання для вашої власної громади?
Модуль 3: Що таке освіта для сталого розвитку чи чому вона має значення?	Як ви бачите свою роль у наданні допомоги своїм студентам підготуватися до швидко мінливого світу?	Які слова ви б використали для визначення освіти для сталого розвитку у власній школі?
Модуль 4: Освіта заради змін	Як це стосується вашого власного досвіду та практики?	Що означає для вас освіта для сталого розвитку?

Таблиця 3.2

Курс 2. Налагоджуємо зв'язки.

Назва модулю	Питання та короткі завдання для вчителя (саморефлексія)	Питання та короткі завдання для учнів (творча, навчальна, проєктна діяльність)
Модуль 1: Наша планета, місце, яке ми називаємо домом (на матеріалах підібраних зображень вчителем/учнями)	Рефлексивні завдання для учнів в Модулі 1 можуть бути використані з колегами та студентами для вивчення власних реакцій на картину та впровадження уявлення про нашу	Які думки чи почуття надихає фотографія у вас? Напишіть список слів. Що робить цю фотографію такою значною в тому, як ми бачимо наш спільний дім – планету Земля?

	планету як про одну взаємопов'язану систему.	Дивлячись на фотографію, чи можете ви придумати, як різні частини планети з'єднані між собою? Чому, на вашу думку, цей образ був охарактеризований як найвпливовіша фотографія навколишнього середовища?
Модуль 2: Все пов'язано.	Чи можете ви придумати, як заохотити своїх учнів досліджувати та намічати зв'язки між біомами Землі та тим, як вони працюють разом? Або між локальними та глобальними екосистемами чи біомами?	Для учнів початкових і середніх класів – робота з готовою презентацією, для учнів старших класів – створення презентації за матеріалами дискусії
Модуль 3: Концепція біорізноманіття	Чому, на вашу думку, важливо, щоб ваші студенти краще зрозуміли поняття біорізноманіття?	Чи можете ви придумати шляхи дослідження того, що означає біорізноманіття, локальне чи глобальне?
Модуль 4: Мислення в системах	Чи можете ви придумати способи допомогти учням уявити зв'язки між різними частинами цієї системи?	Визначте геосистему, яка цікавить весь клас, незалежно від того, чи є це їхні місцеві ліси чи звідки їх їжа.
Модуль 5: Вчимося думати про системи	Чи можете ви придумати способи заохочення учнів застосовувати системи мислення до власного вибору з точки зору дій чи продуктів, які вони купують?	Чи можете ви придумати способи використання кола зв'язків для вивчення місцевих чи глобальних проблем сталого розвитку, які стосуються вас самих?

Таблиця 3.3

Курс 3. Підтримка активності і партнерства.

Назва модулю	Питання та короткі завдання для вчителя (саморефлексія)	Питання та короткі завдання для учнів (творча, навчальна, проєктна діяльність)
Модуль 1: Навички для більш сталого світу	Чи можете ви запропонувати можливості викладання / навчання, які допомогли б вашим учням розвинути ці вміння та ознаки?	Які навички та ознаки, на ваш погляд, є найбільш актуальними у вашому власному контексті та чому?
Модуль 2: Що означає справжня участь?	Як у вашому контексті ви могли створити можливості для своїх учнів відчувати справжню участь?	Чи можете ви пригадати ситуації, коли ви відчували себе уповноваженими? Чи можете ви визначити фактори, які призвели до ваших можливостей? Як ви могли використати цей досвід у своєму викладанні на благо своїх рідних, друзів, самого себе?
Модуль 3: Підхід до викладання та навчання	Якою мірою ви використовуєте ці стратегії викладання та навчання у вашій сучасній практиці та школі?	Що заважає вашій здатності впроваджувати методи участі та навчання у власній практиці?
Модуль 4: Модель освіти з питань зміни клімату	Чи можете ви придумати будь-які «пропущені фрагменти» у тому, як ви зараз навчаєте - чи плануєте викладати - зміни клімату? Який ресурс чи техніка можуть допомогти вам заповнити цю прогалину?	-

Таблиця 3.4

Курс 4. Розширення можливостей молоді до дій

Назва модулю	Питання та короткі завдання для вчителя (саморефлексія)	Питання та короткі завдання для учнів (творча, навчальна, проєктна діяльність)
Модуль 1: Як врятувати нашу планету	Підберіть фільм чи серію відеороликів, що ілюструють різні проблеми людства на шляху до сталого розвитку. Виходячи з відеоматеріалів, чи можете ви придумати шляхи заохочення своїх учнів до позитивних дій?	Запропонуйте напрямки змін у своєму способі життя чи у суспільній політиці для забезпечення стійкості у ключових сферах, таких як енергетика, продукти харчування та біорізноманіття, вдома, в школі та в громаді
Модуль 2: Цілі сталого розвитку	Чи можете ви придумати способи залучення своїх учнів до цих цілей?	Чи можете ви придумати шляхи використання Цілей сталого розвитку як основи дій?
Модуль 3: Перетворення навчання на дію	Чи можете ви дати своїм учням виклик, який пов'язує конкретну мету чи групу цілей?	Створіть навчальний груповий проєкт, спрямований на подолання складного виклику (наприклад, «Подолання бідності»)
Модуль 4: Як освіта може сприяти діям щодо зміни клімату та інших питань?	Чи можете ви придумати шляхи заохочення своїх учнів зацікавитись та активніше створювати зміни у навколишньому світі?	Чи є конкретна проблема, локальна чи глобальна, яка вас особливо хвилює?
Модуль 6: Стаємо науковцями-громадянами	Як ви могли залучити своїх учнів до опису різноманітності життя у вашій місцевості?	Як ви могли захистити природу навколо своєї школи та допомогти покращити світ навколо себе?

Окремо вчителю варто подумати про своє викладання та роль у класі:

- 1) Чи відчуваєте ви себе комфортно «відступати» та надавати учням більше місця, щоб перейняти навчальне середовище? Якщо ні, то що вас заважає робити це?
- 2) Чи можете ви бачити, як ролі викладача та учнів змінюються для деяких видів діяльності?
- 3) Що ви могли дізнатися від своїх учнів, що могло б допомогти вам у вашому навчанні?

Саме для такої конструктивної рефлексії можна запропонувати окремий, виключно «вчительський» методичний підхід, спрямований на пошук напрямів внутрішньошкільних змін на шляху до впровадження тематики сталого розвитку (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Курс 5. Рушійні зміни на шляху до сталого розвитку шкіл (курс вчителя).

Назва модулю	Питання та короткі завдання для вчителя (саморефлексія)
Модуль 1: Розробка загальношкільного підходу	Чи можете ви придумати ключові аспекти вашого шкільного життя, які сприяють освіті для сталого розвитку з точки зору її культури, навчальної програми, кампусу чи громади?
Модуль 2: Ключові аспекти загальношкільного підходу	Поміркуйте з колегами, що вже відбувається у вашій школі, та визначте ключові аспекти, на яких ви хочете зосередитись та розвинути. Які найважливіші аспекти для вас? Наскільки ваша школа вже вбудувала «Навчання для сталого розвитку» у своє викладання та діяльність? Що можна зробити ще краще? Які основні проблеми?
Модуль 3: Сталий розвиток в центрі шкільного життя	Чи є якісь нові підходи та ідеї, які ви могли б запровадити у своїй школі?
Модуль 4: З чого почати?	Які головні виклики для вас? Чи можете ви придумати шляхи подолання цих бар'єрів?

Запропоновані методичні шаблони також можна використовувати під час створення планів позанавчальних активностей з тематики сталого розвитку – наприклад, поглиблене вивчення окремих цілей сталого розвитку за додатковими відео- та документальними матеріалами, інтернет-джерелами тощо.

Діяльнісний підхід і проблемне навчання є основними методичними підходами під час аналізу питань сталого розвитку. Тому основні етапи уроку можуть бути такими:

- започаткування проблемної ситуації вчителем;
- розуміння і прийняття проблемної ситуації учнями, виявлення усіх аспектів проблеми;
- дослідницька пошукова діяльність з координацією вчителя;
- дискусія, обговорення результатів та рефлексія.

ВИСНОВКИ

Узагальнення методичних підходів упровадження проблематики сталого розвитку до навчальних програм і освітнього процесу з географії закладів загальної середньої освіти дає змогу зробити такі висновки:

1. Географічна освіта має найбільший потенціал і відповідні освітні ресурси для реалізації амбітної цілі людства – до 2030 року забезпечити охоплення освітою, що сприяє сталому розвитку, усіх учнів. Це забезпечується завдяки тому, що усі глобальні проблеми людства мають просторовий вимір, а географічні навички та знання якнайкраще сприяють усвідомленню концепції сталого розвитку.

2. Географія як навчальний предмет є світоглядною та базовою дисципліною, що надає широкі можливості для моделювання, прогнозування, дослідницької роботи та проектування. Навчальною програмою «Географія» для 6-9 класів закладів загальної середньої освіти передбачено реалізацію наскрізних змістових ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток» та «Громадянська відповідальність», метою яких є усвідомлення усіх складових сталого розвитку, формування екологічно та соціально відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування природи і суспільства, а також важливість національної ініціативи, і готовий брати участь у вирішенні питань довкілля і розвитку суспільства.

3. ОСР передбачає такі ключові зміни в освітньому процесі, які полягають для вчителів у створенні умов для активного засвоєння знань та набуття практичного досвіду, для учнів у переході до активного пошуку знань та їх практичного осмислення, для керівництва – у змінах навчального середовища і використанні ресурсів закладом, впровадження принципів сталості та демократизації управління на засадах партисипації.

4. Під час планування впровадження тематики сталого розвитку до шкільних курсів з географії чи моделювання окремих навчальних і позанавчальних активностей необхідно ураховувати 5 основних аспектів:

а) ОСР - це розвиток розуміння світу, в якому ми живемо, і здатності досліджувати проблеми навколишнього середовища та сталого розвитку як на місцевому, так і на глобальному рівні. б) Активне та спільне навчання - це підхід до викладання та навчання, який розширює навчальну програму з географії, роблячи її більш привабливою та важливою для життя учнів. в) Рух змін у бік стійких шкіл. Цілісний підхід до ОСР забезпечує стабільність не лише в рамках навчальної програми чи реалізації наскрізних ліній, а й у викладанні та навчанні, управлінні шкільним майном та зв'язках із широкою громадськістю. г) Розширення прав та можливостей молоді бути лідерами змін - надання можливості молодим людям зрозуміти світ, у якому вони живуть, і ту роль, яку вони можуть зіграти у формуванні майбутнього. д) Рефлексія - усвідомлення ролі педагога у допомозі учням підготуватися до викликів, які стоять перед нами усіма.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року: Аналітична доповідь. К.: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с
2. Висоцька О.Є. Випереджаюча освіта для сталого розвитку: методологія, методика, технології: навчально-методичний посібник. Дніпропетровськ: Видавництво «Акцент ПП», 2012. 292 с.
3. Воробієнко П. П. Роль освіти в досягненні цілей сталого розвитку ООН. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2023, 5(1), С. 1-8.
4. Географія. 6 – 9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698) [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
5. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р., № 898. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
6. Дидактика географії: монографія / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 570 с.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Підручник / І. М. Дичківська. – Київ: Академ.вид-во, 2015. – 304 с.
8. Дронова О. Л., Маруняк Є. О., Руденко Л. Г., Топчієв О. Г. Імідж і місія географічної науки в Україні. Український географічний журнал. 2023. № 3. С. 3–11.

9. Єфименко М. А. Онлайн-ресурси з проблематики сталого розвитку та можливості їх використання в освітньому процесі з географії // Магістерські студії. Електронний альманах. Вип. 23. 2023. – Херсон: ХДУ, 2023.
10. Єфіменко Т. Т. Активізація навчальної діяльності здобувачів освіти на уроках географії як засіб формування компетентності вміння вчитися впродовж життя / Т. Т. Єфіменко // Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20-21 лютого 2021 року). Львів: Львівський науковий форум, 2021. С. 61-66
11. Загальна методика навчання географії: Підручник / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. – К.: ДНВП «Картографія», 2012. – 512 с.
12. Інноваційні технології в роботі вчителя географії.- Х. : Основа , 2011. - 127с.
13. Концепція географічної освіти в основній школі. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки; [за заг. ред. авт.: О. М. Топузов, О. Ф. Надтока.]. - К. : Педагогічна думка, 2014. - 30 с.
14. Коренева І. М. Особливості освіти для сталого розвитку у зарубіжних країнах: регіональний аспект. Web of Scholar. 2018. №4(22), С. 14-22.
15. Корнеєв В.П. Технології в навчанні географії / В. П. Корнеєв. – Харків: Основа, 2004. – 112 с.
16. Мальчикова Д.С. Професійна підготовка вчителів географії у контексті освітніх реформ і викликів глобалізації // Географічна наука та освіта: від констатації до конструктивізму: Матер. Міжнар. конф., присвяченої 100- річчю НАН України. К.: ПП Лисенко М.М., 2018. С. 225-227.
17. Мальчикова Д.С., Мезенцев К.В. Публічний імідж географії в контексті трансформації стандартів базової середньої освіти: досвід

- України і світу // Український географічний журнал. 2022. № 1. С. 53–63.
18. Мальчикова Д. С. Імітаційні та ігрові STEM-технології і практики на уроках природничо-математичного циклу / Д. С. Мальчикова, Р. С. Молікевич, І. С. Саф'яник // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. – Херсон, 2021. – №14. – С. 79–86
 19. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з географії за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
 20. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання) / Т. Г. Назаренко. – Х.: Видавнича група «Основа», 2016. – 112 с.
 21. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
 22. Освітні технології навчання: Навч.-метод. Посібник / [За ред. О. М. Пехоти]. – К.: Видавництво АСК., 2003. – 255 с.
 23. Самойленко В.М. Методика навчання географії: Навчальний посібник-практикум / В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна, Т.С. Япринець. – Полтава: ПП Шевченко, 2014. – 190 с.
 24. Топчієв О. Г. Методологічні засади географії: підручник / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко, В. В. Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 366 с.
 25. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь, 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

26. Bednarz, R. S., Petersen, J. F., & Bednarz, S. W. Geography and Education for Sustainable Development in the United States: The Need for Educational Resources. *Internationale Schulbuchforschung*, 2007, 29(2), Pp. 171–184. <http://www.jstor.org/stable/43056778>
27. Education for sustainable development: a roadmap. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://doi.org/10.54675/YFRE1448>
28. Guo, F.; Lane, J.; Duan, Y.; Stoltman, J.P.; Khlebosolova, O.; Lei, H.; Zhou, W. Sustainable Development in Geography Education for Middle School in China. *Sustainability* 2018, 10. doi: 10.20944/preprints201809.0491.v1.
29. Malchykova D. Environmental research and natural education priorities: challenges of globalization and educational reforms in Ukraine / D. Malchykova, I. Pylypenko, O. Davydov, K. Baysha, N. Omelchenko // 20th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2020: Conference Proceedings, August, 2020, Vol. 20, Issue 5.2. pp. 725-732
30. Nakayama S., Wada F., Takata J. Geography Education as Education for Sustainable Development (ESD) in Japan. In: Ida Y., Yuda M., Shimura T., Ike S., Ohnishi K., Oshima H. (eds) *Geography Education in Japan. International Perspectives in Geography*. 2015. Vol 3. Springer, Tokyo. https://doi.org/10.1007/978-4-431-54953-6_10
31. Our World In Data [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://ourworldindata.org/>
32. Pirlea A. F., U. Serajuddin D. Wadhwa M. Welch, eds. 2023. *Atlas of Sustainable Development Goals 2023*. Washington, DC: World Bank. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO. <https://datatopics.worldbank.org/sdgateatlas/>.
33. What you need to know about education for sustainable development [Электронный ресурс]. - Режим доступа:

<https://www.unesco.org/en/education-sustainable-development/need-know>

34. World Development Indicators [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0037712/World-Development-Indicators>